

MODELUL SOCIAL EUROPEAN: ABORDARE TEORETICO-PRACTICĂ

Dr. în filosofie, conf. univ., Simion ROȘCA

*Academia de Studii Economice a Moldovei,
Republica Moldova, Chișinău, Bănulescu Bodoni 61,
tel. (+373) 22 41 28, www.ase.md*

Abstract

This research studies the European social model. The author notes that the concept of European model is interpreted differently by scientists from different European countries. For the first time, the concept of the European social model was used by Jacques Delors in the mid 1990s to designate an alternative to the American model of pure capitalism. To highlight the specifics of the European social model, the author conducts a comparative study, characterizing American and Asian models. The author concludes: while the Asian model is focused on development, and the American one on regulation and competition, the European social model promotes the idea of interdependence of economic and social progress, the purpose of which is extended social protection and social conflict resolution through consensus and democratic methods.

At the moment, the European Union faces, in terms of social policy, two major challenges: on the one hand, fear that globalization will affect the ability to ensure social security of persons, on the other hand, fear that the very social policy threatens EU's ability to adapt to changes brought about by globalization and international competition. There are a variety of factors putting pressure on the European social model, which carry different meanings. Leaders of European countries want a European social model based on economic performance, a high level of social protection and social dialogue on education. Developing this model and especially practical implementation of policies requires changing the social paradigm. The new paradigm should resize potential economic policy, employment and citizen involvement in community life and social policy. One of the means of ensuring the dynamic stability of the political system or European national political class is collaborating with civil society, marginalized social groups.

Key words: *the European social model, social protection, social policy, economic policy, marginalized groups, civil society.*

JEL CLASSIFICATION: A14

Politica socială a UE este formată dintr-un set de politici complementare, ce s-au dezvoltat și multiplicat pe parcursul timpului și care acționează în acele sectoare de activitate ce afectează sau generează gradul de bunăstare individuală și socială. Permanentă preocupare a comunității europene pentru aspectele de politică socială - începută cu Tratatul de Roma (1957)- a dus, în timp, la crearea unui model social european. Unul din momentele cele mai importante ale evoluției acestui model se situează în jurul anului 2000, când se face trecerea de la o abordare bazată pe minimizarea consecințelor sociale negative ale schimbării structurale, la o abordare ce are în vedere modernizarea sistemului social european și investiția în capitalul uman - altfel spus, se trece de la o abordare cantitativă (minimizarea consecințelor) la una calitativă (investiția în oameni).[1] De asemenea, o caracteristică importantă a politicii sociale este delegarea responsabilităților de atingere a obiectivelor comunitare către Statele Membre.

Modelul social european (MSE) constituie a doua axă formală a Uniunii Europene, după reforma economică, și este împărțit în patru subiecte: educația și formarea permanentă, locuri de muncă mai numeroase și mai bune, precum și o politică activă de ocupare a forței de muncă, modernizarea protecției sociale și sprijinirea integrării sociale.

Conceptul de „*model social european*” este o denumire generică, întâlnit în mod curent atât în mediul academic cât și în discursul politic, utilizat pentru a descrie experiența europeană diversă cu privire la promovarea simultană a creșterii economice sustenabile și a coeziunii sociale. Modelul Social European este în același timp un concept normativ difuz, cu abordări diferite. O definiție europeană a sa este strâns legată de clarificarea modelului european de societate, pe măsura validării opțiunilor constituționale și promovării schimbărilor anticipate. În prezent există o varietate de accepțiuni, a căror grupare pe criterii de omogenitate evidențiază:

- a) trăsături comune (instituții, valori ...) inerente statelor membre, percepute a impregna moduri diferite de reglementare ca și un regim distinctiv de competiție;
- b) exemple pozitive ce se regăsesc în diferitele modele naționale;
- c) proiect european și instrument de modernizare/adaptare la condiții economice în schimbare;
- d) un instrument de coeziune cu privire la extindere și emergența modelelor noilor membri.

În percepția multor analiști economici și decidenți politici, termenul de model social european face referire în mod implicit sau explicit la modelul american, pe care aceștia îl consideră ca un contraexemplu [2, p.232] față de care Europa își declină orice apropiere. Cu alte cuvinte, termenul este folosit adesea pentru a distinge un tip european de societate față de tipul societății din SUA [3].

Conceptul de model social european, deși larg folosit în literatura de specialitate [2,3,4,5,6], nu are o definiție unanim acceptată, existând mai multe direcții și sensuri în care acesta este utilizat. Pentru prima dată, conceptul de model social european a fost folosit de Jacques Delors [2, p.242], la mijlocul anilor 1990, pentru a desemna o alternativă la modelul american de capitalism pur, ideea de bază fiind aceea că progresul economic și social trebuie să meargă mână în mână, prin combinarea creșterii economice cu coeziunea socială. Deși a trecut un sfert de secol de la acest moment, termenul continuă să fie dezbătut atât în mediul academic cât și în cel politic, păstrând încă o semnificație imprecisă.

În sens generic, conceptul de model social european este folosit cu referire la anumite trăsături comune instituționale în Europa postbelică. Modelul social european este frecvent prezentat în opoziție cu modelul dereglementat american sau cu cel din Asia de Sud Est, axat pe dezvoltare. Fiecare dintre aceste trei modele au modalități distincte de reglementare și competiție. În acest context, modelul european se caracterizează prin protecție socială extinsă și rezolvarea conflictelor sociale prin metode consensuale și democratice.

Printre cele mai clare definiții oficiale ale termenului se numără însă, cea menționată în Concluziile Președinției Consiliului European de la Nisa din decembrie 2000, și anume în Anexa 1, unde descrierea Agendei Sociale Europene stipulează, că „*modelul social european - caracterizat în particular de un sistem care oferă un nivel ridicat al protecției sociale, de importanța dialogului social și de serviciile de interes general care acoperă activitățile vitale pentru coeziunea socială - se bazează în ciuda diversității sistemelor sociale ale Statelor Membre - pe un fundament comun de valori*” [7].

În definiția enunțată se regăsesc deci elementele esențiale ale modelului social european:

- un nivel ridicat al protecției sociale cu servicii de interes general ;
- existența dialogului social, care presupune coordonarea politicilor cu acordurile colective, negociate de partenerii sociali;
- o atenție deosebită acordată coeziunii sociale;
- un set de valori esențiale comune, ca de pildă: pluralismul politic, politica nediscriminatorie, toleranța, solidaritatea și egalitatea între femei și bărbați, un nivel cât mai ridicat al ocupării, creșterea durabilă și neinflaționistă, competitivitatea economică, calitatea vieții și a mediului înconjurător.

În literatura de specialitate [8,9,10], MSE e menționat în medii diverse, putând fi identificat sub prezentări distincte, care însă nu se exclud reciproc.

Astfel vom întâlni MSE prezentat ca fiind un model care încorporează caracteristici comune certe (instituții, valori) care sunt inerente statutului membrilor UE și care sunt percepute ca un mod de reglementare a societății și economiei concurențiale.

Un alt set de definiții prezintă MSE ca fiind inclus într-o varietate de modele naționale diferite, unele dintre acestea reprezentând exemple bune pentru celelalte.

Cei mai mulți dintre autori și disidenți politici identifică MSE însă, ca un proiect politic european, care are ca scop modernizarea și adaptarea societății la condițiile economice aflate în permanentă schimbare. Esența acestor schimbări e ilustrată de specialiști prin sintagma „societate

bazată pe cunoaștere/informație”. Din acest punct de vedere, MSE este un fenomen care se desfășoară la nivel transnațional. MSE este prezentat de asemenea, ca un instrument de coeziune printre țările membre UE, care însă nu exclude apariția unor noi modele sociale europene.

O abordare mai nouă [2] a MSE avansează ideea unei politici sociale productive aplicată diverselor modele sociale din Europa, care să promoveze flexicuritatea, parteneriatul, atragerea forței de muncă în activitate, etc. Un astfel de concept implică orientarea politicii sociale mai degrabă spre încurajarea capacității individului de a supraviețui în cadrul unei economii devenite tot mai dinamică, decât spre a folosi această capacitate a individului drept motiv de acțiune pentru corectarea forțelor pieței.

În loc să fie un corector al pieței, politica socială devine în cadrul acestui nou discurs European, un instrument de optimizare pentru adaptarea sistemului de protecție socială la forțele pieței. Această nouă abordare a MSE pornește tot de la ideea unui Proiect Politic European care are ca scop construirea unei Identități Europene [11], nu atât prin intermediul instituțiilor și al valorilor comune, ci mai precis prin însăși soluțiile comune de politică socială.

Tot mai mulți specialiști opinează pentru înlocuirea regulilor exacte cu diverse instrumente post-regulatorii, tocmai pentru a putea face față varietății, dinamicii și complexității societății post-moderne. Un exemplu în acest sens - care se bucură de popularitate - este un nou tip de abordare a problemelor societății europene, cu ajutorul Metodei Deschise de Coordonare. Aceasta constituie modelul de reglementare de tip „soft” pentru coordonarea politicilor de pe piața muncii, ale pensiilor și de sănătate de către instituțiile UE care face uz mai degrabă de un cadru flexibil [2, p. 242] decât de „un sistem rigid obligatoriu”, ca o manifestare a europenizării relațiilor industriale [12].

Dincolo de trăsăturile comune ale diferitelor modele sociale naționale din Europa, în momentul în care vorbim despre necesitatea reformei în domeniul social, distincția între aceste modele este absolut necesară. Această necesitate derivă din performanțele diferite ale modelelor europene în ceea ce privește eficiența și echitatea. Putem vorbi, astfel, despre *patru modele sociale principale la nivel european: modelul nordic, modelul anglo-saxon, modelul continental și modelul mediteranean.*

Modelul nordic se caracterizează prin niveluri ridicate ale cheltuielilor pentru protecția socială, sistem al bunăstării generalizat, intervenție fiscală extensivă pe piața muncii și sindicate puternice, care asigură un nivel relativ omogen al salariilor.

Modelul anglo-saxon se individualizează prin importanța pe care o au măsurile active pentru combaterea șomajului, precum și prin transferurile monetare orientate în principal către populația activă. Sindicatele au o putere mai redusă, iar disparitățile în ceea ce privește nivelul salariilor sunt mai mari.

Modelul continental se bazează pe asigurările sociale și pe sistemele de pensii, iar sindicatele, deși au o importanță în declin, rămân totuși puternice.

Modelul mediteranean se axează pe cheltuielile importante pentru sistemul de pensii, protecția locurilor de muncă, structură relativ omogenă a salariilor, obținută prin negocieri colective.

Cele patru modele acționează destul de diferit în plan social. În timp ce modelul mediteranean dispune de o legislație puternică pentru protecția locurilor de muncă (cel puțin pentru angajații permanenți), modelul nordic oferă ajutoare de șomaj generoase, dar nu are un sistem legislativ pentru protecția angajaților la fel de strict.

Gradul de ocupare este sensibil mai ridicat în modelul nordic și în cel anglo-saxon, diferența fiind în mare parte atribuită menținerii unei rate mai mari de ocupare pentru persoanele în vârstă și a unei rate mai scăzute a șomajului pentru tineri.

În termenii celor doi factori menționați anterior, eficiență și echitate, situația celor patru modele poate fi ilustrată prin figura următoare. Eficiența este măsurată, în cadrul acestei scheme, prin capacitatea de a genera niveluri ridicate ale ocupării, iar echitatea, prin capacitatea de menținere a riscului de sărăcie la un nivel scăzut.

Țările nordice și continentale se situează peste medie în ceea ce privește protecția împotriva sărăciei, în timp ce cele din modelul anglo-saxon și mediteranean se situează sub medie. Diferența dintre cele două categorii nu este dată doar de redistribuirea veniturilor prin intermediul impozitelor, ci, îndeosebi, de diferența în distribuirea capitalului uman.

În modelul nordic ponderea populației cu vârstă între 25 și 64 ani, care are cel puțin pregătire liceală este de 75%, iar în modelul continental de 67%, față de 60% în modelul anglo-saxon și doar 39% în cel mediteranean.[13]

Modelul mediteranean, caracterizat printr-un grad redus de ocupare și risc ridicat de sărăcie, nu oferă nici echitate, nici eficiență. Modelele continental și anglo-saxon oferă fie echitate, fie eficiență, în timp ce modelul nordic, asigurând rate ridicate ale ocupării și risc scăzut de sărăcie, reușește să combine cel mai bine eficiența și echitatea. Acesta este și motivul pentru care, dintre țările UE, cele mai bine plasate în competiția internațională sunt țările scandinave.

Graficul anterior atrage atenția și cu privire la sustenabilitatea modelelor sociale. Modelele care nu sunt eficiente nu reușesc să asigure un grad ridicat de ocupare, nu vor reuși să facă față constrângerilor pe care globalizarea, schimbarea tehnologică și îmbătrânirea populației le impun finanțelor publice. Pe de altă parte, modelele care nu asigură un grad ridicat de echitate se pot dovedi sustenabile.

Clasificarea economiilor UE în cele patru modele sociale este foarte utilă atunci când vorbim despre reformă în domeniul politicii sociale. Provocările pe care le-am amintit (globalizarea, progresul tehnic, îmbătrânirea populației) impun reforma îndeosebi în modelele continental și mediteranean, unde statul bunăstării se dovedește a fi în mare măsură inefficient. Bazându-se pe o protecție legislativă strictă a locurilor de muncă, aceste modele descurajează adaptarea la schimbare și mențin status-quo-ul.

Reforma acestor modele nu presupune dispariția lor, ci transformarea în direcția creșterii eficienței, eventual prin adoptarea unor trăsături din modelele nordic și anglo-saxon, adaptate la caracteristicile propriei populații. Importanța unei asemenea reforme nu este limitată doar la țările în cauză, ci vizează întreaga Uniune, întrucât țările care o compun realizează aproximativ două treimi din PIB-ul UE și 90% din PIB-ul Zonei Euro. Situația economică și socială a acestor țări afectează funcționarea Uniunii Europene în ansamblu.

Deși există angajamente în direcția coordonării politicilor ocupării la nivel european, reformele pieței muncii și în domeniul social trebuie să fie concepute și realizate la nivelul fiecărui stat membru, în concordanță cu propria situație economică, socială și politică. Coordonarea este utilă în măsura în care se limitează la schimbul de bune practici, pentru a evita pasarea responsabilității între autoritățile naționale și cele europene.

Uniunea Europeană se confruntă, în planul politicii sociale, cu două provocări majore: pe de o parte teama că procesul globalizării va afecta capacitatea de asigurare a securității sociale a indivizilor, pe de altă parte, teama că însăși politica socială amenință capacitatea UE de a se adapta schimbărilor produse de globalizare și de competiția internațională. Lipsa flexibilității pieței muncii combinată cu costurile excesive ale protecției sociale sunt considerate un obstacol în calea eficienței economice și a reformelor esențiale. Există o varietate de factori exogeni și endogeni care exercită presiuni asupra modelului social european și care au fost sistematizați în tabelul de mai jos.

Tabelul 1. Presiuni contemporane asupra modelului social european

	Presiuni pentru restrângerea statului bunăstării	Presiuni pentru extinderea statului
Factori la nivel global	<ul style="list-style-type: none">- costul fugii de capital;- competitivitatea economică (considerată în opoziție cu statul bunăstării).	<ul style="list-style-type: none">- necesitatea protecției pieței muncii și a sferei sociale în general de efectele negative ale competiției;- încrederea investitorilor – dependentă de stabilitatea socială

Factori la nivel european	<ul style="list-style-type: none"> - dreptul de veto al țărilor membre UE în negocierile cu privire la legislația în domeniul social; - presiunile în direcția dereglementării și stabilității monetare impuse de Uniunea Monetară; - politica monetară la nivel european care afectează sistemul național de negociere al salariilor. 	<ul style="list-style-type: none"> - piața unică europeană necesită reglementări sociale comprehensive; - apariția și impunerea unui model social european, transnațional; - extinderea Uniunii Europene și diferențele regionale existente, care presupun acțiuni redistributive la nivel european.
Factori la nivel național	<ul style="list-style-type: none"> - creșterea inegalităților sociale creează riscul unei „revolte” a plătitorilor de taxe; - efectul de evicțiune al impozitelor; - percepția de ineficiență economică a politicii sociale. 	<ul style="list-style-type: none"> - contribuția potențială la formarea capitalului uman; - contribuția la stabilitatea socială, pe fondul insecurității pieței muncii; - problemele demografice; - creșterea costurilor protecției în domeniul medical.

Sursa [13]

Așadar, presiunile asupra modelului social european se exercită în sensuri diferite, ceea ce determină dificultăți majore în ceea ce privește direcția reformării acestuia. De altfel, pentru modelul social actual, UE nu acceptă ca alternativă modelul neoliberal american, ci un model cu accent pe dezvoltare, în care statul bunăstării să aibă un rol important. Liderii politici europeni vorbesc despre un model social european, bazat pe performanțe economice, pe un nivel ridicat al protecției sociale, pe educație și dialog social. Paradigma modelului social european constă în faptul că politica economică, a ocupării și cea socială formează un triunghi, în cadrul căruia ele trebuie să se stimuleze reciproc. Aceste interacțiuni pozitive ar trebui să creeze un cerc virtuos și sustenabil al progresului economic și social.

O ilustrare a faptului că UE își caută propriul drum în încercarea de a crește competitivitatea concomitent cu menținerea unui anumit nivel al protecției sociale este și conceptul de flexicurate (flexicurity – lb. engleză) care combină flexibilitatea în ceea ce privește piața muncii, cu o protecție socială relativ ridicată a șomerilor și politici active de ocupare. Conceptul se bazează pe ideea că flexibilitatea și securitatea nu sunt contradictorii, ci complementare și chiar se pot susține reciproc. Aceasta presupune o protecție mai scăzută a forței de muncă împotriva riscului de pierdere a locurilor de muncă (fiind vizate reglementările cu privire la disponibilizarea personalului), combinată cu ajutoare de șomaj ridicate și o piață a muncii care să funcționeze pe baza dreptului și obligației șomerilor la pregătire profesională. Conceptul de securitate a locurilor de muncă este înlocuit cu unul mai larg, de securitate a ocupării.

UE ia în prezent în calcul acest concept ca bază a unui viitor model social european, având în vedere rezultatele pozitive pe care le-a avut implementarea sa în Danemarca, unde rata șomajului a scăzut sub 4%, în condițiile unei protecții sociale încă suficient de importante.

Pe de altă parte, caracterul nepopular al măsurilor necesare de reformă a protecției sociale impune dezvoltarea acestui dialog, drept condiție esențială a reușitei reformei. Rămâne de văzut în ce măsură și în cât timp aceste țări vor reuși adoptarea viziunii statelor nordice în ceea ce privește dialogul social.

Este interesant de remarcat convingerea UE în capacitatea de a modifica relația care există între obiectivele politicii economice, ale politicii ocupaționale și ale politicii sociale, obiective considerate, în general, antagonice, într-o relație de susținere și stimulare reciprocă. Dincolo de mirajul pe care o asemenea concepție îl creează, performanțele UE în direcția îndeplinirii obiectivelor Agendei Lisabona ridică numeroase semne de întrebare cu privire la realismul ei.

Oficialii europeni consideră că decizia de a reforma modelul social european nu poate ține cont doar de problema eficienței și competitivității economice, în contextul în care UE se confruntă cu

probleme serioase și în plan social – șomaj, îmbătrânirea populației, care se adaugă celor economice – globalizare, inovare tehnologică. Din acest motiv, reforma modelului social european este una dintre problemele cele mai dificile pe care UE trebuie să le rezolve, cu cât mai repede, cu atât mai bine.

Modernizarea modelului social european are în vedere adaptarea sa la noile cerințe socioeconomice și la provocările cu care economia europeană se confruntă și este urmărită în contextul a două principii la care UE nu este dispusă să renunțe: perspectiva conform căreia politica socială este considerată un factor productiv și convingerea că lipsa unei politici sociale „adecvate” va genera un cost economic, social și uman care depășește cheltuielile sociale și redistribuirile financiare. Așadar, în cadrul modelului social european, performanțele economice și progresul social sunt considerate indisolubil legate, ceea ce trasează destul de clar orientarea viitoare a UE în ceea ce privește politica socială. „Modernizarea MSE pune accent pe menținerea solidarității, în special în ceea ce privește sistemele de pensii și de îngrijire a sănătății și pe realizarea unui stat activ al bunăstării care să încurajeze participarea la piața muncii” [14]. Statele membre ale UE (mai vechi sau care au aderat de curând) ca și cele candidate își propun, după cum rezultă din numeroase documente oficiale europene sau studii academice, să redefinească și să realizeze un model social european, păstrând elementele de protecție socială, pe care intenționează să le modernizeze, adaptându-le noilor cerințe economice. “*Provocarea este de a aplica principiile modelului social european la propriile condiții economice, instituționale și sociale*” [15].

În cel mai optimist scenariu posibil, UE va reuși să găsească modalitatea prin care să înlăture neconcordanțele dintre politica socială și performanțele economice, dintre echitate și eficiență. Modelul teoretic al coeziunii și stabilității sociale, care stimulează creșterea economică, poate fi unul valid, dar în practică se dovedește a fi din ce în ce mai greu de susținut. Costurile crescânde ale coeziunii sociale sunt tot mai puțin acceptate, ceea ce pune în pericol stabilitatea socială a UE. Și iată aici politica de coeziune este ca un catalizator pentru finanțări suplimentare din fonduri publice și private, deoarece aceasta impune statelor membre cofinanțarea din bugetul național și generează totodată încredere în rândul investitorilor.

Luând în calcul contribuțiile naționale și alte investiții private, impactul politicii de coeziune pentru perioada 2014-2020 este estimat la aproximativ 450 de miliarde de euro. [16]

Prioritățile politicii de coeziune sunt 11 obiective tematice [17] destinate creșterii pentru această perioadă.

Așa dar, putem conchide, că **politica socială trebuie să aibă o anumită independență în raport cu considerentele de natură ideologică, economică și politică** (de exemplu: în domeniul asistenței sociale se promovează o politică reziduală, bazată pe testarea mijloacelor, dar care în practică nu funcționează, deoarece se află în criză de fonduri, datorită alocațiilor insuficiente de la buget) **și nu trebuie realizată o schimbare de dragul schimbării, ci trebuie urmărit dezvoltarea domeniului social, concomitent cu reorganizarea sectoarelor existente, introducerea metodelor manageriale eficiente, adoptarea de aranjamente private etc. O politică socială este considerată eficientă atunci când programele sale ajung la cei care au realmente nevoie de ele.**

BIBLIOGRAFIE:

1. Chasard, Yves & Preda, Marian. *Politici sociale în Europa*, Institutul European din România, București, 2000.
2. Jepsen, Maria, Pascual, Amparo S. „The European Social Model: an exercise în deconstruction”, *Journal of European Social Policy*, 2005, 15 (3), 231-245.
3. Alber, J. „The European Social Model and the United States”, *European Union Politics*, 2006, 7 (3), 393-419.
4. Begg, I. ‘EMU and Employment Social Models in the EMU: Convergence? Co-existence? The Role of Economic and Social Actors’, *Working paper*, 2002, 42/02, ESRC One Europe or Several programme.
5. Ebbinghaus, B. ‘Does a European Social Model Exist and Can it Survive’, in G, Huemer, M. Mesch, and F. Traxler (eds) *The Role of Employer Associations and Labour Unions in the EU*. Aldershot: Ashgate, 1999.

6. Ferrera, M., Hemerijck, A. and Rhodes, M. ‘The Future of the European “Social Model” in the Global Economy’, *Journal of Comparative Analysis: Research and Practice*, 2001, 3: 163–90.
7. Quoted in Pauna, Carmen-coord.2006. Modelul social european – Implicații pentru Romania . Institutul European din Romania. Accessed on June 20, 2017
http://beta.ier.ro/documente/SPOS2006_ro/Spos2006_studiu_4_ro.pdf
8. Wincott, D. , ‘What is the Welfare State? Social Policy, Welfare State Regimes’, paper presented at *the American Political Science Association*, Atlanta, US, September 1999;
9. Wincott, D. ”Social policy and social citizenship: Britain's welfare states”, *The Journal of Federalism*, 2006, 36 (1), 169-188;
10. Hay, C. and Marsh, D. ”Conclusion: Analysing and Explaining Postwar British Political Development” in D. Marsh et al. *Postwar British Politics in Perspective*. Cambridge: Polity,1999.
11. Roșca, S. ”Paradigma identitate europeană: aspecte conceptuale” în *Relații Internaționale Plus*, 2014, nr.1(5), pag. 110-122.
12. Sisson, K. and Marginson, P. ”Soft regulation – travesty of the real thing or new dimension?”, *Working Paper*,2001, 32/01, August.
13. Moștenescu, L. ”Modele sociale europene” în *Revista Slatina Socială*, 2009, nr. 2.
14. Grigorescu, C., Poenaru, M., Molnar, M. „Dimensiunea socială a Uniunii Europene”, în *Oeconomica*, 2002, 3.
15. Karppinen J, ”Social policy - a toole for productivity and competitiveness” , director’s diary, communique, European Foundation for the Improvement of Living and working conditions,2006, issue 9, October.
16. ”*Principala politică de investiții a UE*”. Accedessed on June 21, 2017.
http://ec.europa.eu/regional_policy/ro/policy/what/investment-policy/
17. ”*Priorități pentru 2014-2020*”. Accedessed on June 20, 2017.
http://ec.europa.eu/regional_policy/ro/policy/how/priorities